

Theologiae Moralis Super Decalogum Seu Decem Dei Præcepta Pars ...

Tractatus IV. Præliminaris. Ad Præcepta Secundæ Tabulæ De Justitia, &
Restitutione in communi

Sporer, Patricius

Salisburgi, 1713

Sectio I. Restitutio quid sit, unde debita, qualiter obligans, & necessaria.

Nutzungsbedingungen

[urn:nbn:de:hbz:466:1-59506](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-59506)

expressè deciditur in jure Canonico *c. contingit. De sententia Excommunicationis.* Ubi sic respondet Pontifex: quando Clericus se offert juxta morem patriæ, ut in satisfactionem injuriæ fustibus percutiatur, percussionem quidem non esse violentam & involuntariam, esse tamen injuriosam: quia Canon, in quo prohibetur percussio Clerici, positus non est propter personam Clerici, sed propter Ordinem Clericalem: & ideo consensus Clerici non impedit injuriam. Sic Pontifex. Intellige tamen non contra jus particulare debitum Clerico, cui ipse spontè cessit, sed contra jus debitum sacro Ordini Clericali: ut ex verbis citatis liquet.

CAPUT II.

De Restitutionis Natura, Obligatione & Radicibus.

SECTIO I.

Restitutio quid sit, unde debita, qualiter obligans, & necessaria?

SUMMARIUM.

1. Restitutio quid?
3. Quid laicè,
4. Quid stricte sumpta?
5. Usque ad n. 9. Ejus obligatio unde? ubi quid delictum materialè, formale?
9. Restitutionis radices immediatae quaruor.
10. Usque ad n. 13. Regulae generales semper prae oculis habenda.
13. Usque ad n. 18. Explicatur differentia restitutiones à satisfactione,

18. Restitutio, seu obligatio restituendi per se oritur ex
latione totius justitiæ commutativæ.
19. Non ex violatione aliarum virtutum.
20. Nec ex violatione justitiæ legalis,
21. Nec ex violatione justitiæ distributivæ,
23. Nisi quandoque per accidens, quatenus simul violatur
commutativa.
25. Restitutio est necessaria ad salutem,
26. Non quidem necessitate mediæ.
27. Sed necessitate præcepti,
28. Nimirum Septimi ex Decalogo,
30. Secundum plures principaliter negativi,
31. Secundum alios verosimilius principaliter affirmativi,
34. Obligantis sub mortali ex genere suo,
35. Ut quis in foro conscientie sub mortali ad restitutionem
obligetur; debet delictum fuisse commissum.
- I. per actionem injustam.
36. II. Externam
37. III. Quæ sit culpa Theologica. Usque ad n. 41.
41. Ex sola culpa civili nulla oritur obligatio restituendi
foro conscientie: ideoque
44. IV. Debet esse culpa Theologica, & quidem gravis,
gravem inducat obligationem: nam
45. Culpa levis levem tantum inducit obligationem, sic
46. Qui minutis furtis venialibus magnam summam
stulit, tenetur quidem sub mortali restituere, non
ratione ablationum, sed ratione injustæ detentio-
Unde etiam
47. Esto probabilis & magis pia sit sententia, cum obligatur
sub mortali restituere, qui culpa solum veniali gravatus
ludit, seu in materia gravi.
49. Nihilominus æque probabilis & tuta est sententia
sita.
50. Imò satis probabiliter nulla omnino tunc oritur obligatio
restituendi, nec sub veniali.
52. Usque ad n. 56, Proponitur, & resolvitur dubium
tabile.

ASSERTIO I.

Restitutio est reddito debiti alterius: latè sum- **I**
 pta, cujusvis sive ex contractu, sive ex de-
 licto: strictò sumpta ex delicto tantùm formali, vel
 materiali. Est debita per se ex sola justitia commu-
 rativa, & nulla alia virtute lasa; necessaria ad
 salutem, non necessitate medii, sed præcepti, nimi-
 rùm septimi tantùm: veròsimiliùs principaliter af-
 firmativi, & secundariò negativi: ac proinde ob-
 ligans sub mortali ex genere suo, dummodò deli-
 ctum commissum sit per actionem externam injus-
 tam, & culpam Theologicam gravem. Assertio
 valdè prægnans accuratè explicanda est.

§. 1.

Est reddito debiti alterius.

Nimirùm est actio, qua redditur debitum alte- **2**
 ri, ad quod scilicet alter jus habet, seu id,
 quod alteri debitum est ex justitia, sive deinde de-
 bitum sit ex contractu per modum solutionis, sive
 ex delicto aliquo per modum compensationis dam-
 ni illati: Unde generatim restitutio benè definitur
 ab aliquibus: *Est redditiorei accepta, vel damni*
illati compensatio. Et hinc restitutio quandoque
 latè, quandoque strictè sumitur, & variè affig-
 nantur ejus radices.

1. Restitutio latè sumpta.

Est actus justitiæ commutativæ, quo secun- **3**
 dùm æqualitatem arithmeticam redditur ali-
 cui quodcunque debitum; seu quod ab eo volente,
 vel nolente est acceptum. *Ita S. Thomas 2. 2. q.*

62. a. 1. Et patet ex terminis jam dictis. Sic ergo restitutio est actus adæquatus justitiæ commutativæ, cujus proprium est emendare, seu adæquare commutationes factas, sive voluntariè ex contractu, sive involuntariè ex delicto: ut *cap. præ* explicatum est. Restitutio ergò sic latè sumpturitur ex triplici causa, vel radice. 1. *Ex contractu*, quo quis spontè se obligavit ad aliquid dandum, vel reddendum alteri, secluso ejus damnum. 2. *Ex delicto*, vel injuriâ materialiter tantum, ex re alienâ acceptâ tantum. 3. *Ex delicto*, injuria formali, & injusta acceptione rei alienæ.

II. Restitutio strictè sumpta.

4 **E**st actus justitiæ commutativæ, quo cui secus dùm æqualitatem arithmeticam damnum justè illatum compensatur, seu redditur id, quod ab alio injustè ablatum, detentum, vel damnosum est (ut nimirum omnes species injuriarum, damnorum contra justitiam per restitutionem compensandorum apertè comprehendantur) aut sine injusta acceptione, aut sine injusta acceptione, injuria detentio; aut sine acceptione & detentione sola injusta damnificatio in bonis alterius. Exempla prætebunt abundè per decursum.

5 Restitutio ergò sic strictè sumpta est actus partialis tantum justitiæ commutativæ: cujus obligatio oritur ex duplici tantum causâ & radice sub terminis terminis passim significata: *ex delicto materiali, & ex delicto formali. Ratione rei acceptæ, & ratione justæ acceptionis: à possessore bonæ fidei, & possessore malæ fidei. Termini hujus triplici*

pluris distinctionis passim quidem confunduntur, re-
ipsâ tamen nonnihil differunt. Nam

Delictum materiale, vel injuria materialis dicitur 6
tur, cum quis rem alienam accipit, detinet, vel
destruit, sed inculpabiliter ignorans esse alienam,
seu rationabiliter credens esse suam, vel se habere
jus in illam, adeoque *bona fide*. Delictum verò
formale, ac formalis injuria dicitur, cum quis rem
alienam accipit, detinet, vel destruit probe sciens,
vel scire potens, ac debens esse alienam, adeoque
mala fide. Vides in his terminis generaliter com-
prehendi non tantum injuriam, vel damnificatio-
nem lucrosam, cum quis utrovis modo aliquid si-
bi acquirit, sed etiam puram damnificationem, seu
injuriam non lucrosam, cum quis sibi nihil acqui-
rit, sed solum aliquid alterius destruit, & deterio-
rat.

Jam verò si per delictum materiale, vel formale 7
lucrosam aliquid acquisitum sit, jam specialiter di-
cetur restitutio facienda in secundis terminis, vel
ratione rei accepta, quia reverà res aliena accepta
fuit, etsi non culpabiliter, & injustè formaliter,
ob ignorantiam, & bonam fidem accipientis, pu-
tantis rem esse suam. Aut *ratione injustæ acceptio-
nis*: quia res aliena etiam formaliter injustè, & ma-
la fide accepta est, nimirum à sciente rem non esse
suam. Vides iterum in his terminis distinctionis
adhuc perindè esse, sive res accepta adhuc existat,
sive non.

Jam denique, si res accepta delicto materiali, vel 8
formali adhuc existat, detineatur, vel possideatur

ab accipiente, jam specialiter dicetur restitutio
crenda, aut à possessore bonæ fidei, qui scilicet ha
nus ignorabat rem esse alienam: aut à possessore
la fidei, qui scilicet scivit rem acceptam, & possi
sam esse alienam, & non suam. Vides ergo
minos hujus triplicis dictionis esse magis, & min
latè patentes, sic ut posteriores semper includit
prioris, non e contra, sed prioris latius pateat
quàm posteriores. Atque hinc emergunt

*III. Restitutionis radices immediatae
quatuor.*

9 **P**rima: ex delicto materiali, ratione rei ac
ptæ, & à possessore bonæ fidei. *Secunda:*
delicto formali, ratione injustæ acceptionis, &
possessore malæ fidei. *Tertia:* ex delicto formali
tione solius damnificationis non lucrativæ,
damni injustè dati. *Quarta:* ex contractu.
quibus in sequentibus ordine. Prænoto hic
viter duas generales regulas semper præ oculis
bendas.

10 I. Regula, & mensura restitutionis ex delicto
materiali ratione rei acceptæ à possessore bonæ
dei, est *quantitas possessionis*: tantum nimirum
stituendum est, quantum de re aliena adhuc possi
des, vel quantum inde ditior factus es. De qua
latius *Sect. 3.*

11 II. Regula, & mensura restitutionis ex delicto
formali quocunque tam ratione injustæ acceptionis
nis à possessore malæ fidei, quàm ratione injustæ
damnificationis non lucrosæ, est *quantitas damni
illati*: tantum nimirum restituendum est, præ
quæ

quantum damnum intulisti, sive inde aliquid habeas, sive nihil. De quo latè Sect. 4. & 5. Similiter etiam pro restitutione ex contractu observanda sunt duo axiomata. Primum: *Omnis res, qua casu perit, suo Domino perit.* Secundum: *Omnis res qua culpâ perit; culpabili perit, seu illi, qui culpam commisit, juxta tamen rationem culpa, & contractus.* De quo Sect. 6. Hic tamen simul sub aspectum ponere libuit, quia, ut dixi, semper præ oculis habenda sunt

IV. Restitutionis, & satisfactionis differentia.

Restitutio, & satisfactio, etsi largè loquendo, confundantur etiam jure, ut patet c. si culpa de injuriis, & damno dato. propriè tamen loquendo maximè differunt, quod ut radicitus intelligatur, necessario explicandi sunt illi alii termini, *offensa, injuria, damnum.*

I. *Offensa* generatim est læsio, vel irritatio voluntatis alterius: quâ nimirum aliquis alteri contravoluntatem ejus molestiam infert, sicque eum movet eique sufficiens motivum, & fundamentum, ac quasi jus aliquod tribuit ad iram, indignationem, vel aversionem adversus offendentem: potestque fieri aut absque læsione ullius juris alterius; & dicitur *offensa pura* contra Charitatem, vel pacem humanam tantum. E. g. Amico petenti à me librunt commodatò, quo is valdè indiget, & ego facile carere possum, nolo tamen commodare: procul dubio offendo amicum, & do ipsi sufficiens motivum ac fundamentum, ut avertatur à me, mi-

hique indigetur, non tamen infero ei injuriam, cum nullum ejus jus lædam, sed tantum voluntati ejus molestiam infero, ideoque est offensiva contra Charitatem, & pacem humanam, proinde debetur aliqua satisfactio amica ex virtute Charitatis, & pacis humanæ, nihil omnino ex justitia, nullaque actio in foro externo. Aut offertur cum læsione juris alterius, & tunc specialiter dicitur *injuria*.

33 II. *Injuria* generatim est læsio voluntaria alterius, qua nimirum fit aliquid non solum contra voluntatem, sed etiam contra verum, & æquum jus alterius. Et iterum potest fieri, aut cum damno alterius: nihil scilicet auferendo, quod suum erat: & dicitur *injuria mera*, vel non damnosa: ut si cui soli, vel coram aliis nihil inde merito contumeliam inferas; si committas adulterium cum uxore Titii, nulla susceptâ prole, crimine tamen occulto, adeoque nullo damno secuto: ut si quisque inferas injuriam, quia lædis jus, primi ad honorem, secundi ad corpus uxoris suæ: nullum tamen damnum inferis, ideoque est *injuria non damnosa*, attamen contra justitiam: proinde ex justitia saltem vindicativa, debetur satisfactio, atque in foro externo datur eis actio injuriarum satisfactio. Aut injuria fit cum damno alterius auferendo scilicet aliquid, quod suum erat: & dicitur *injuria damnosa*, seu damnificatio injuria, cujus effectus est ipsum damnum illatum, seu privatio boni alterius: itaque

14 III. *Injuria damnosa*, vel damnificatio est

specialis, & stricti juris alterius per ablationem alijus, quod suum erat in bonis animæ, vitæ, famæ, fortunæ. Ut si fureris Titio pecuniam, si cognoscas uxorem ejus, natâ prole, quam is putatitius pater alere debeat, gravi suo, & liberorum legitimum damno, est injuria damnosa contra justitiam commutativam: pro qua proinde ex eadem justitiæ commutativæ virtute debetur ei *restitutio*: & in foro externo competit ei actio, non tantum civilis ad recuperandum jus suum, seu compensandum damnum illatum, sed etiam si velit, & prohibitus non sit, actio criminalis ad vindictam sceleris. Jam ergo

IV. *Restitutio* propriè est redditio debiti, & compensatio damni illati alteri in bonis suis, per aliquid necessario ipsimet damnificato conferendum: cujus proinde objectum est damnum alteri taliter compensandum; finis verò est æqualitas rei restituendæ ad rem ablatam, vel damnum datum: ideòque est actus justitiæ commutativæ, & in conscientia semper debetur ante omnem sententiam judicis, ut infra patebit amplius. *Satisfactio* verò est compensatio injuriæ tantum vel offensæ alterius, in hoc consistens, quòd sicut alterum offendimus, vel injuriavimus contra voluntatem, vel jus suum, ipsum molestando, ita nos vicissim in gratiam ipsius aliquid molestum contra propriam voluntatem agendo, vel patièdo, eum nobis reconciliemus. Cujus proinde objectum est injuria vel offensa compensanda, ex parte nostra solum aliquid molestum subeundo, alterius conciliandi gratiâ,

absque eo, quòd necessariò re ipsa aliquid in alterum conferatur: finis verò est reconciliatio cum ab offenso, vel offensæ remissio (nota hic obiter, Deo satisfacere, non autem restituere possim, quia nimirum eum offendere, non autem dignificari, aliquid in ejus gratiam molestum agere non possum.) Unde satisfactio pro injuria est actus justitiæ vindicativæ, cujus exercitium ad publicam tantum potestatem pertinet, proinde ante judicis sententiam, nulla per se est obligatio satisfaciendi pro injuria præcisa à damno, ut ex communi tenentur Laym. l. 3. tr. 2. c. 1. Pro offensâ autem, prædictum est, debetur semper satisfactio amplexu Charitate, & pacis humanæ virtute.

§. II.

Est debita per se ex sola justitia commutativa, & nulla alia virtute laesa.

16 **R**estitutio nimirum est actus solius justitiæ commutativæ, adeò ut obligatio restituendi oriatur ex violatione solius justitiæ commutativæ, non ex violatione aliarum virtutum; neque justitiæ legum, neque justitiæ distributivæ, nisi per accidens, quatenus simul violatur justitia commutativa. Communissima. D. Thomas q. 62. a. 1. aliique tenentur Laym. cit. c. 1. n. 4. Lugo disp. 1. Sect. 3. Res clara est: quia restitutio propriè est damni restauratio, quâ scilicet redditur alteri, quod sibi est, seu, ad quod verè aliquod jus habet, in re, ad rem: & quidem ad æqualitatem arithmetica

modo supra explicato: atqui hoc est proprium solius justitiæ commutativæ, ut ex ejus definitione constat: atque ex violatione solius Justitiæ commutativæ, aufertur alteri; quod suum est, seu ad quod verum aliquod jus habet; & non ex violatione ullius alterius virtutis, ut mox patebit inductione: ergo restitutio est actus solius justitiæ commutativæ, & ex ejus solius violatione oritur ejus obligatio, & non alterius virtutis. Nam ecce!

I. Non ex violatione aliarum virtutum præter justitiam.

Quia per nullius alterius virtutis violationem læditur jus alterius auferendo, quod suum est, ut consideranti patet: & licet aliæ virtutes etiam debitum contineant, E. g. charitas succurrendi proximo in necessitate: Pietas honorandi, & juvandi parentes; observantia colendi Superiores &c. tamen per illarum violationem non aufertur illis, quod jam suum erat, sed solum omittitur, quod ipsis in certo casu præstandum erat: ergo ex illarum violatione nulla oritur obligatio restituendi per se loquendo; nisi, fortè per accidens simul læderetur justitia commutativa damnum inferendo; ut si quis superiores, vel parentes contumeliis afficiat, verberet: sic enim lædit simul justitiam commutativam auferendo debitum, quare tenebitur honorem debitum compensare.

II. Non ex violatione justitiæ legalis.

HAc enim tenentur membra procurare bonum commune Reipublicæ, etiam cum opus est,

D;

bon

bona sua privata contribuendo : atqui ex
 violatione non aufertur Reipublicæ aliquid jam
 um, seu quod ipsi jam appropriatum erat ; sed
 lum negatur, quod ei erat præstandum, &
 dem pro solo necessitatis casu : constat autem
 esse restituendum, quod alicui non absolute
 pro solo casu necessitatis debetur : ergo ex
 tione illius justitiæ legalis nulla est obligatio resti-
 tionis per se, nisi similiter quandoque per
 dens, si simul violaretur justitia commutativa
 si quis ex officio, vel pacto obligatus procurare
 num commune, negligat, ut Magistratus, m-
 tes, vigiles &c. sic tenebuntur utique damna
 cuta Reipublicæ compensare.

*III. Neque ex violatione justitiæ distri-
 butivæ per se.*

²¹ **H**ic distinguendum est. Nam quædam
 na communia Reipublicæ ex justitiâ distri-
 butiva dividenda sunt principaliter in bonum ipsius
 Reipublicæ, vel Communitatis, quæ proinde
 singulis de Communitate, sed solum aliquibus
 iisque dignioribus conferenda sunt, ut beneficia
 Ecclesiastica, Officia publica, Dignitates &c.
 triusque statûs : atque in his ex violatione justitiæ
 distributivæ, quod prætermisiss dignioribus, con-
 ferantur minus, tamen verè dignis nulla oritur ob-
 ligatio restituendi : neque ipsi Communitati,
 Reipublicæ, cui supponitur sufficienter provisum
 per aliquem dignum, & idoneum : neque dignioribus

bus prætermiſſis, quia illi ante collationem nullum omninò jus habent ad ea bona, beneficia, officia &c. nec in re, nec ad rem, ut patet, adeoque non aufertur eis, quod suum erat, nec infertur injuria. *Ita omnes.* De peccato alibi sermo erit. Quòd si conferantur indignis, & ineptis, prætermiſſis dignis, erit quidem obligatio restituendi, seu compensandi damnum secutum Reipublicæ ipsi: non autem dignis prætermiſſis, ob eandem rationem datam. Verum id jam non ex violatione justitiæ distributiæ præcisè, sed potiùs commutatiæ; quia iniquus distributor ex officio, & pacto, adeoque ex justitia commutativa tenetur Reipublicæ, vel Ecclesiæ providere dignum, & idoneum Ministrum ad ejus bonum procurandum, & damnum cavendum: secus faciens, causa vera damni in justitiam commutativam impingit. Vide *Laym. Lugo, & alios citatos.*

Alia sunt bona communia per distributivam justitiam distribuenda singulis partibus Communitatis, quatenus partes sunt, & quidem proprie, & principaliter in comòdum earum partium: veluti cum Dux belli spolia hostium inter milites pro singulorum meritis, & dignitate distribuere debet: Idemque in aliis bonis communibus vacantibus æconomicis. Hic si distributor, dignis subtrahendo, minus dignis, vel indignis conferat, aut sibi arroget, præter peccatum, orietur obligatio restitutionis: at rursus non ex violatione justitiæ distributiæ præcisè, sed ex violata simul justitia commutativa: nam bona illa communia jam sunt

appropriata ipsi Communitati, quatenus e
 omnibus suis membris constat, quippe secun
 proportionem dignitatis in singulos distribu
 adeoque implicite, & quoad jus ad rem jam
 appropriata partibus ipsius Communitatis:
 si eis non dentur secundum proportionem dig
 nis, aufertur dignis aut dignioribus, quod jam
 um erat, quoad jus ad rem: ergo inferitur et
 jura etiam contra justitiam commutativam:
 ex justitia commutativa distributor eis restitu
 debet: omnibus quidem fraudatis servata pro
 tione geometrica dignitatis: singulis vero et
 servata proportione arithmetica, tantum scilicet
 singulis restituendo, quanto minus justò rec
 runt. Ita ex S. Thoma *cit.* rectè explicant Mo
som. 3. tract. 2. disp. 714. Cajet. aliisque cit.
ner. disp. 4. q. 6. dub. 1. n. 4.

IV. Ergo solum per accidens.

23 **E**X violatione justitiæ distributiæ per acci
 solum potest oriri obligatio restitutionis, q
 tenus simul violatur justitia commutativa. Pa
 jam in exemplis allatis. Et patet amplius in distri
 butione iniqua communium onerum. Ex
 enim semper quidem oritur obligatio restitue
 di; sed patenter ratione simul violatæ justitiæ com
 mutatiæ, quatenus scilicet uni imponitur onus
 supra facultatem respectu ceterorum, aut plus
 eo exigitur, quam teneatur præstare: adeoque
 fertur ei quoad partem, quod verè suum erat, quod
 secundum justitiam commutativam, & æqualitatem
 arithmeticam eidem restituendum erit.

er plures, etiam servata proportione geometrica acultatum secundum justitiam distributivam. Ex- mpla obvia in Officialibus, Exactoribus, Dispen- atoribus &c.

Tandem ipsa justitia commutativa in restituendo²⁴ ingulis secundum aequalitatem arithmetica saepe per accidens annexam habet justitiam distributiva in restituendo pluribus, vel omnibus secundum pro- portionem geometricam. Casus communis. Debi- tor pluribus obligatus, non est omnibus solvendo totum; debet partes suorum bonorum majores & minores dividere secundum proportionem debito- rum majorum & minorum, sicque singulis restituere proportione geometrica. Si secus faciat, uni minus dando, quam proportione debiti ei debeat, tur, violat de novo justitiam commutativam, & aequalitate arithmetica eidem restituere debet quantum minus justo eidem dedit.

§. III.

Restitutio est necessaria ad salutem.

Res nimis certa. Notissimum est illud mox²⁵ infra allegandum: *Non dimittitur pecca- tum, nisi restituatur ablatum*; atqui remissio pec- cati utique est necessaria ad salutem: ergo & resti- tutio. Sed videndum, qualiter sit necessaria? Assertio sic habet

1. Non necessitate medii.

Quia necessarium ad salutem necessitate medii²⁶ illud est, quod necessario concurrit ad salutem

eò quòd debeat in se, vel in suo voto, causam
 mam gratiam: ut sunt Baptismus, Pœnitentia, *no*,
 des &c.; ideòque per nullam ignorantiam, *restitu*
 impotentiam excusatur: sed tale non est restitutum
 non enim debet concurrere ad causandam præsumptam
 gratiam, sed solum requiritur ad salutem, ut *enti*
 tur peccatum, sicut observatio aliorum præcepto-
 rum. Deinde ignorantia, impotentia, & peccata
 causæ excusant à restitutione, ut *Seçt. 4. paræd N.*
 & significat Lugo mox citandus: *Si res alienata*
di non possit &c.: ergò non est necessaria necessitas
 medii. Undè corrigendus est vulgaris error per
 tium adeò necessariam ad salutem esse restituenda
 nem, ut animæ à purgatorio non possint liberari
 donec hæredes restituant, quæ defunctus in
 restituere debebat. Est enim contra rectam mor-
 nem, quòd quis ex ea culpa patitur, quæ atque
 non subjacent voluntati, sed aliorum. Exem-
 quædam allata de eo usque in purgatorio deturgetur
 donec restitutio facta sit, in occultum, & in
 Dei judicium referenda sunt, justè sic puniuntur
 illos in altera vita, qui restitutionem faciendam
 cum facillè possent, distulerunt; & hæredes
 ordinariè in hoc negotio negligentibus, aut
 sis reliquerunt.

II. Sed necessitate præcepti.

27 **H**abetur expressè in S. Scriptura ad Rom.
Reddite omnibus debita &c. Tob. 2. V. Neg-
ne fortè furtivus sit hædus; reddite eum domino
suus: quia non licet nobis aut edere ex furto alii
aut contingere. Et Ezechiel c. 33. Si dixerit

causa morte morieris; & egerit pœnitentiam à peccato
 penitentia, & fecerit iudicium, & iustitiam, & pignus
 tantiam restituerit, rapinamq; reddiderit, & ambulave-
 rit in mandatis vite, nec fecerit quidquam inju-
 dam pœnitentiam, vitâ vivet. & non morietur. Ubi ad pœni-
 entiam & salutem æquè necessariò præcipitur re-
 m præstitutio ac observantia aliorum præceptorum. Ce-
 cia, & peberrimum est testimonium S. Augustini Epist. 25.
 4. parad Macedonium. Si res aliena, propter quam pec-
 es alienatum est, reddi possit, & non reddatur; pœniten-
 ria necessa non agitur, sed simulantur. Si autem veracia
 error per agitur: non remittitur peccatum, nisi restituatur
 te restitutum, si restitui possit, ut dictum est. Sic Augu-
 stinus. Ratio autem clara est: Quia ejusdem mali-
 nctus itæ est auferre, & retinere alienum: cùm retentio
 rectam moraliter nihil aliud sit, quàm continuata ablatio:
 r, quæ atqui non auferre alienum sine dubio est necessari-
 o. Exe am necessitate præcepti divini naturalis & positivi:
 orio det ergò sic quoque necessarium erit non retinere alie-
 n, & ju num, & consequenter restituere.

Dices: Non restituens non peccat: ergo resti- 28
 tutio non est necessaria necessitate præcepti. An-
 tecedens prob. Si non restituens peccaret, Domi-
 nus rei deberet ei remittere: quia ex lege Charita-
 tis quilibet debet bona temporalia propria postpo-
 nere saluti spirituali proximi; atqui si Dominus re-
 mittit, non restituens non peccat: ergo. Resp.
 Neg. anteced. & distinguitur probatio. Si proxi-
 mus sit in necessitate vera salutis spiritualis, concedo.
 Si non sit in necessitate, sed libera malitia tan-
 tum, ut est in proposito: Nego hoc.

II. Nimirum septimi.

29 **P**Ræceptum restituendi continetur in septimo de
 Præcepto Decalogi; omnium consensu
 ter: Quia in eodem Præcepto præcipiente alio
 finem, præcipitur etiam medium ad illum præ
 per se necessarium: atqui septimo præcepto: **con**
furtum facies: prohibetur injusta ablatio rei est n
 næ, & consequenter etiam injusta detentio: scilicet
 hæc sint ejusdem malitiæ, ut dictum est. Et restitu
 cat Innocentius Papa c. *sapè. De restitut. spo*
rum dicens: *Quod non multum interfit, quod*
periculum anime, injustè detinere ac in
alienum: atqui ad hoc ut res aliena, injustè
 detineatur, per se necessarium medium est
 tutio: ergo in eodem præcepto septimo,
 præcipitur, ut rem alienam injustè non detineatur
 consequenter etiam præcipitur, ut restituatur.
 ergo (ut suo loco videbitur) præceptum illud
 tim negativum prohibens injuriam, partim
 mativum præcipiens restitutionem, seu in
 illatæ compensationem.

IV. Verosimilius principaliter affirmativum.

30 **P**Ræceptum restitutionis principaliter neg
 vum esse, & secundario solum affirmativum
 docent sanè communius Doctores. Scotus
dist. 15. q. 7. Paludanus, Gabriel, Adrianus,
 Navar. aliique cit. Tannerus *disp. 4. de justit.*
dub. 1. n. 8. Lugo *disp. 8. Sect. 2.* Ratio est: Quia
 propter quod unum quodque tale, ipsum est
 tale: in præcepto autem restitutionis duo includuntur

tur: Unum negativum, ne scilicet res aliena inju-
 ste detineatur invito Domino: alterum affirmati-
 vum, ut positivo actu restituatur: atqui illud nega-
 tivum est magis principale; propter ipsum enim
 præcipitur affirmativum de restituendo, & non
 contra: ergo præceptum restitutionis principaliter
 est negativum, & secundariò solum affirmativum,
 scilicet ex supposito, si res aliena detineatur, ut re-
 stituatur.

Dices: Ipsum detinere est negativum, cum ni-
 hil aliud sit, quam non reddere: ergo præceptum
 ipsum non detinendi est affirmativum, quia duæ
 negationes faciunt unam affirmativam. *ry. di-*
sting. anteced. Detinere est negativum physicè,
transfeat: moraliter: *Nego anteced.* Moraliter
 enim detentio est positiva actio, & quasi continua-
 ta acceptio, ut notant, *Tannerus, & Lugo cit.*

Verùm mihi semper probabilior visa est senten-
 tia opposita nimirum præceptum restitutionis prin-
 cipaliter, & per se esse affirmativum de ipso actu
 positivo restitutionis: & secundariò negativum de
 non detinendo rem alienam. Ita significat D. Tho-
 mas 2. 2. q. 62. art. 8. ad. 1. Et docent *Navar. Re-*
bellus, aliisque citatis *Laym. lib. 2. tr. 1. c. 2. n. 2.*
Tamb. lib. 8. tract. 3. de restitut. c. 1. n. 5. Ra-
 tio jam posita est: Quia præceptum restitutionis
 principaliter per se intendit, ut fiat æqualitas arith-
 metica inter datum, & acceptum cum Domino rei
 ablatae: hæc enim æqualitas est objectum formale
 adæquatum justitiæ commutativæ, secundum om-
 nes: atqui hæc æqualitas non fit, nisi per actum

positivum restitutionis; nulla enim æqualitas
taret, si rem acceptam tantum non detineres, & quod
men Domino positivè non redderes: & quod
præceptum restitutionis præcipiat, ne detineas
res domini, ideò præcipit, ut te rem non
nente, eandem restitutam Dominus recipiat;
des minorem oppositæ rationis æquè facile ne
ac affirmari) ergo præceptum restitutionis prin
cipaliter affirmativum est, & secundariò tan
negativum. Et certè, qui alium læsit in fama
honore, propriissimè tenetur restituere, seu
dere ablatum, licèt propriè nihil detineat. Se
de *DD. citt.* Non enim libet immorari spe
tioni parùm utili ad praxin. Sufficit nobis
præceptum hoc simul esse affirmativum, & ne
vum, (quid quid sit de principali) atque
obligare statim semper & pro semper, quamdi
tionabilis causa non excusat, ut suo loco videb
33 Neque inde inferas in non restituente duo
peccata, unum *detinere* rem alienam contra prin
ptum negativum; alterum *non restituere* co
præceptum affirmativum. Nam utriusque pro
pti idem est finis intrinsècè, nimirum Domini
habere, quod suum est secundum æqualita
arithmeticam.

§. IV.

Obligans sub mortali ex genere suo.

34 **P**Ræceptum restitutionis obligare sub mortali
genere suo, nimirum pro ratione materia
damni illati gravis, certissimum est apud om

Et clarum ex dictis, ut alia probatione non egeat; sed benè perfunctoria explicatione terminorum adjunctorum: *Dummodo delictum commissum sit per actionem injustam externam, & culpam, Theologicam gravem.* Ad hoc ergo, ut quis ex delicto in foro conscientiae obligetur sub mortali ad restitutionem, requiritur, ut injustæ ablationis, vel damnificationis delictum sit commissum.

I. Per actionem injustam.

Ratio patet. Quia ex sola justitia commutativa; si læsa inducitur obligatio restitutionis, ut §. 2. probatum est. Nulla ergo inducitur obligatio restitutionis, si actio tua contra justitiam, seu injusta non sit, quantumvis alióquin peccaminosa sit contra alias virtutes, Charitatem, Pietatem, Religio-
nem. Ut si graviter, vel extremè egenti elemo-
synam non præbeas: si ipsis parentibus ita egenti-
bus non succurras: si vovisti calicem Ecclesiæ, &
non solvas: si domum, vel segetem incensam ab
alio, non extinguas; nisi aliunde ex officio, vel
pacto, adeoque ex justitia obligeris: si judex reum
secundùm allegata, & probata justè condemna-
tum, verbis, vel aliis modis contra Charitatem of-
fendat: si reus etiam legitimè à judice interroga-
tus crimen neget, unde damnum sequatur vel fisco,
vel alteri, cui cederent bona rei: neque enim reus
ex justitia commutativa tenetur fateri veritatem aut
procurare utilitatem, fisci vel aliorum, sed ad sum-
mum ex obedientia, & justitia legali. Plura si-
milia audies inferiùs Tract. seq. c. 5. sect. 3. 4. & 5.

68 *Tract. IV. Prelim. ad Præcepta 2. Tab. Cap.*
ubi de compensatione occulta, de acceptis pro
necessitate, de acceptis ob turpem causam &c.

11. Per actionem injustam externam.

36 **R**atio iterum clara est: quia ut quis obligetur
restitutionem, debet fecisse inæqualitatem
altero, aliquid scilicet auferendo, vel destruendo
quod ipsius erat: hæc autem inæqualitas ut
non potest fieri per solam actionem internam quæ
cumvis injustissimam, quippe quæ in sola mente
stans nihil operatur exterius, sed tantum per actionem
externam realem; ergo per solam actionem
externam injustam inducitur obligatio restitutionis.
Nullam ergo restitutionis obligationem contrahit
qui solo actu interno proximo damnum operatur,
de damno aliunde illato gaudet, & exultat.
maligno affectu odii, & vindictæ proximum de
mine aliquo vero tamen, & justè accusat. Si
Judex justam sententiam ferat contra inimicum
suum gaudens de ejus damno, & afflictione:
etiam si judex proferret tunc injustam sententiam
sua opinione, quam postea deprehendit fuisse
justam, ad nihil restituendum obligabitur, quia
sententia illa formaliter tantum, internè, & ex
co
sentia erronea, non autem materialiter, re ipsa
externè injusta fuit. Similiter, si furer velle
quam puto esse tuam, sed deinde adverte revera
se meam, quamvis auferendo peccaverim ex
no affectu injulitæ, tamen propter eandem
nem non teneor ad restitutionem. Plures, &
faciles casus dabimus in quinto præcepto, de
sidio casuali;

III. Per culpam Theologicam.

AD contrahendam obligationem restitutionis³⁷ ex delicto injustæ acceptionis, vel damnificationis omninò requiritur culpa Theologica, & non sufficit sola culpa civilis, vel politica quæcunque lata, levis, levissima. Explico terminos.

Culpa Theologica dicitur: *Defectus voluntatis in operando contra legem Dei, vel rectam rationem*, adeò ut actio, vel omissio aliqua verè in conscientia, & coram Deo culpabilis sit: ideò enim dicitur culpa theologica, quam scilicet Theologi in foro conscientiæ, & in ordine ad DEUM spectare solent. Et hæc alia gravis, & mortalis; alia levis, & venialis tantùm, quæ ex dictis supponuntur.

Culpa civilis, politica, vel juridica dicitur: *Defectus externus in operando contra exactum modum agendi humanum*; & definiri solet: *Defectus ab eo, quod bonum & debitum est, hominisque diligentia præstari potest*. Unde & juridica culpa dicitur, quia eam Jura attendunt pro foro externo, in quo interna non patent. Triplex communiter distinguitur, *lata, levis, levissima*. Culpa *lata* dicitur, omissio diligentia, quam solent in tali negotio adhibere omnes prudentes, & diligentes. Culpa *levis*, est omissio diligentia, quam solent adhibere prudentiores, diligentioresque. Culpa *levissima* dicitur, omissio diligentia, quam solent adhibere soli in agendis rebus diligentissimi, & accuratissimi. Exemplum vulgò adfertur: *Accipisti librum, vel vestem commodatò, & reliquisti*

in loco patulo, quo omnes communiter
re solent, ubi nec tuas res alicujus momenti
queres, & sic perit res alterius: commissa
pam latam. Repotuisti quidem in cubiculo
vel cista cum rebus tuis, sed ostium non clausum
est culpa levis. Clausisti ostium, sed non
sti, an pessulus bene obductus fuerit: est culpa
vissima. Simili modo judicandum in cæteris

40 Quod si ergo in his nullum adit voluntari-
ternum, nulla scilicet advertentia, vel intentio
damnum secuturum, tunc est culpa politica
juridica tantum. Si autem adfuit aliquod
tarium internum directum vel indirectum,
quia vel intendisti, vel saltem prævidisti, aut
videre debuisti damnum inde secuturum pro
tunc erit culpa politica, & theologica simul
quidem, si adit intentio indirecta, seu vo-
rium indirectum, quo prævidisti damnum
mi, nec cavilli, etsi directe minime inter-
jam apud Juristas vocabitur *culpa latissima*,
tem adfuit etiam directa intentio, & volun-
hoc nocendi proximo, vocabitur à Juristis
malus: utrumque etiam apud Theologos
tum mortale est, & inducens obligationem
endi, ut in sequentibus patebit. His nota-

41 *Dicimus*; Nullam oriri obligationem re-
di in foro conscientiae, ex sola culpa civili
lata, & levi, vel levissima. Quoad culpam
vel levissimam (contra *Angelum, Adrianum*
ladanum, Panormitanum, & alios nota-
contentiunt DD. communiter apud mox citat.
Et ratio est: Quia nullus, nec circa proprias

circa alienas res, secluso speciali pacto, tenetur adhibere majorem diligentiam, quam homines suae conditionis communiter prudenter adhibere solent: qui omittere ejusmodi diligentiam, quam homines sic communiter adhibere solent, dicitur culpa lata, ut modò vidimus: ergo qui non omisit, sed adhibuit hanc diligentiam, vitando culpam latam, ad nullam tenetur restitutionem damni secuti, ex sola culpa levi, vel levissima, in foro conscientiae, & ante Judicis sententiam.

Universaliter autem quoad omnem culpam civilem tantum, etiam latam, id docent Molina *com. 3. disp. 698. n. 6.* Lessius *lib. 2. c. 7. dub. 6. n. 27.* Vasq. *de restit. c. 2. §. 1. dub. 2. a n. 15.* Tannerus *disp. 4. q. 6. dub. 2. n. 40.* Lugo *disp. 8. Sect. 4.* Tamb. *ess. c. 2. §. 4. n. 3.* alique moderni satis communiter. Ratio est: Quia in foro conscientiae non potest esse obligatio restituendi ex delicto, vel injustitia facta, nisi ablatio, vel damnificatio fuerit delictum, ac injustitia in foro conscientiae: sed quod non est peccatum, seu culpa theologica, non est delictum, vel injustitia in foro conscientiae: ergo ex sola culpa politica quacunque etiam lata, non est obligatio restituendi in foro conscientiae, quidquid statuatur per leges in foro externo, nec iuste ad acuendam diligentiam civium circa res alienas. Quod autem alii DD. praesertim antiquiores communiter doceant, culpam latam inducere obligationem restitutionis, ideò dicunt, quia culpa lata civilis ordinariè simul est etiam theologica: ordinariè enim late culpabilis, omittens scilicet di-

ligentiam communiter adhiberi solitam, circa dñm
proximi: advertit, vel saltem advertere debet do, a
damnum proximi secuturum, eoque ipso posse
gicè culpabilis est. accep

43 Ex dictis sequitur, nullam contrahi obligati
nem restitutionis, si quis cum moderamine hanc
patæ tutelæ contra aggressorem, alteri pro gatio
damnum inferat, v. g. pecus, vel etiam homin feren
fortuito in ictum incurrentem lædat, vel occ vel n
Item si miles subditus iussus bona fide pugnat resti
bello injusto, prudenter tamen à se putato re. It
non obligatur in conscientia restituere dama 23.
lata ex bello, nisi ratione rei acceptæ adhuc alios
tis, vel quantum fortè inde ditior factus esset. Il
rarum. Item, si quis bona fide credens esse nuti
suam, illam absumat, nec inde in aliquo dicio mag
ctus est, ad nullam tenetur restitutionem; & tem
similibus: quantumvis in his culpa aliqua pol mor
interveniat. *Ratio est:* Quia in his, & simili non
in conscientia, & theologice non peccatur; & dete
nulla est obligatio restitutionis ex delicto. in q
cept

IV. Per culpam theologicam gravem,

44 **A**D inducendam obligationem restitutionis
vem, & sub mortali, ex delicto injuste
ceptionis, vel damnificationis, requiritur
theologica gravis, seu mortalis in conscientia
non sufficit culpa etiam theologica levis, seu ven
lis tantum, sive ex parvitate materiæ, sive ex imp
fectione actûs, seu indeliberatione. mor
talis
quar

45 1. In primis quando culpa injustitiæ in abla
ne, vel damnificatione rei alienæ fuit venialis

tum ex parvitate materiae . modicum quid auferendo, absumendo, destruendo, per se clarum est, non posse oriri obligationem restituendi sub mortali, cum acceptio, & detentio, seu non restitutio sint ejusdem malitiae, saltem quantum est ex ratione materiae: ob hanc ipsam tamen rationem tunc adhuc oritur obligatio restituendi sub veniali: sicut enim peccasti auferendo venialiter, ita peccas venialiter detinendo, vel non restituendo; *Nec dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum*: ergo sub veniali teneris restituere. Ita communis DD. cum Sanch. lib. 2. in Decal. c. 23. n. 6. aliisque contra Valq. cit. n. 20. & 25. & alios nimis laxè ab omni restitutione liberantes.

II. Qui pluribus acceptionibus, vel furtis minutis, etsi defacto singulis venialibus tantum, magnam tamen quantitatem ad mortale sufficientem congregavit, secundum omnes tenetur sub mortali ad restitutionem summæ congregatæ: at non ratione ablationum venialium, sed ratione detentionis injustæ, ac damnificationis proximi in quantitate notabili aggregata, ut in septimo Præcepto de furtis minutis dicemus. Sed contra

Dices: Supponamus talem, postquam advertit, accrescente materia notabili, se grave damnum intulisse alteri, statim velle restituere, is adhuc tenetur restituere sub mortali: atqui tunc certè neque detentio ulla erit mortalis: ergo adhuc ex solis venialibus consurget obligatio restituendi sub mortali. *Respondetur neg. consequent.* Vel enim talis restituit statim, cum potest: & tunc nulla unquam contracta est obligatio restituendi sub mortali.

li, sed statim restituendo illam obligationem man. l.
 stavit, & extinxit. Vel non restituit statim, cum ita et
 test: & ecce, jam exurgit detentio injusta moralitatem o
 inde obligatio restituendi sub mortali: quod vendi
 notandum est. Aliter tamen, & laboriosè huic propo
 cultati respondet *Lugc* apud *Tamburinum*, cit. ne ac

48 III. Insuper quando injusta ablatio, vel dan simpl
 ficatio etiam in materia gravi est culpa venialis est in
 tum de imperfectione actus, seu indeliberato ducet
 utpote facta ex non omnino inculpabili advenfectar
 tia, præcipitantia, vehementi passione plenam tuenc
 liberationem, & perfectum voluntarium in nere
 diende: tamen si probabilis, magis pia, & tuta sit licet
 tentia, esse tunc obligationem restituendi in foro Quap
 scientiæ, & quidem sub mortali. *Molina disp. tioni
 n. 6.* Valq. *Laym. rr. 3. p. 1. c. 6.* cum enim eo in
 casu necesse sit alterum duorum damnum sub simil
 æquitas naturalis postulare videtur, ut dam quor
 potius luat nocens, qui aliquo modo moralis libus
 culpabilis damni causa fuit, quam alter omni IV
 innocens, ac dominus rei perditæ. non o

49 Nihilominus æquè probabilis, & in praxi quid
 tuta est sententia opposita negativa, neque tunc s. n.
 foro conscientie ante sententiam Judicis, esse prob
 ligationem gravem restituendi: atque adeo in pro
 conscientie nullam sufficere culpam venialem, neq;
 mortalem requiri ad inducendam gravem obli ceda
 tionem ex delicto. Ita *Sotus, Toletus, Henricus* obli
Sa. aliisque citr. *Less. cit. c. 7. dub. 6. n. 24* just
 27. *Tannerus disp. 4. q. 6. dub. 2. n. 45.* *Lugo* ratio
Scit. 5. & probabilem, ac tutam fatetur ipse de li

man. lib. cit. Ratio est: Quia sicut ad contractum, ita etiam ad injuriam simpliciter, & inducentem obligationem simpliciter, seu gravem restituendi, requiritur voluntarium simpliciter: atqui in proposito, cum culpa est venialis ex imperfectio-
ne actus, inadvertentia &c. non est voluntarium simpliciter & perfectum, ut per se patet: ergo nec est injuria simpliciter: ergo consequenter nec inducet obligationem restituendi simpliciter & perfectam, nimirum sub mortali, cum obligatio restituendi ex delicto non possit esse major in suo genere (secluso alio accidente) quam sua causa, scilicet ipsum delictum, seu injuria, ex qua nascitur. Quare eximendus fuit à mortali obligatione restitutionis, qui temerè tractans sclopetum oneratum, eo improvise soluto, virginem occidit. Alius similiter, qui horreum foeni incendit, secutâ aliquot domorum combustione. Et idem in similibus,

IV. Insuper satis probabiliter nulla tunc omnino oritur obligatio restituendi, neque sub veniali quidem. Ita Lugo l. c. n. 58. & Tamb. cit. §. 5. n. 3. Ratio huius sumitur à simili: Quia in probabili multorum sententia, etiam nostra, neque promissio facta homini, neque votum Deo factum, neque juramentum, neque præceptum Superioris, si procedant ex imperfecta deliberatione, inducunt ullam obligationem, ne venialem quidem: ergo neque injusta acceptio, vel damnificatio ex eadem indeliberatione procedens. Sicut ergo votum rei parvæ v.g. de liberatè factum quidem, inducit obligationem, sub veniali

veniali : at verò votum rei magnæ sine sufficienti
 deliberatione, vel advertentia factum, nullam
 minò, nec venialem parit obligationem, ut
 tenuimus : ita damnificatio rei parvæ delibe-
 & advertenter facta, obligat quidem ad restitu-
 nē sub veniali: at verò damnificatio etiam rei ma-
 sed sine sufficienti advertentia, & deliberatione
 cta, nullam, nec venialem parit obligationem.
 nent autem *DD. cit.* nisi certè constet, raro
 sumendam esse ejusmodi culpam venialem ex
 perfectione actūs in gravi damnificatione, ideo
 Confessarios ordinariè debere inducere poeniten-
 tem ad aliquam compensationem, vel am-
 compositionem cum parte læsa, quoad commo-
 fieri poterit, quod omninò consultissimum,
 circò jam

§ I Ex dictis sequitur, nullam contrahere obliga-
 nem restituendi eum, qui subitâ irâ percussione
 actione tantum venialiter malâ hominem occidit
 vel quodvis damnum homini intulit. *Lessius lib.*
c. 2. n. 28. Item si famuli, vel ancillæ sine
 veniali negligentia relinquunt fores domūs Domini
 apertas, unde fures damnum inferant. Item
 custos vinearum, segetum, nemorum, vestigalium
 veniali solum negligentia sinant damnum inferri
 & ita in similibus: supponuntur enim solum venialiter
 deliquisse: unde tantum onus certæ obligationis
 tionis sub mortali non potest progigni.

Sed restat hic grave dubium, & celebre: scilicet
 culpa externa quidem levis, sed cum interna mortali
 tali voluntate, & intentione nocendi graviter.

curto gravi damno, inducat onus restitutionis sub
 mortali. E. G. Titius explodens in feram, ad-
 hibitâ, non tamen omninò sufficienti cautelâ (a-
 deoque veniali solùm culpa) ad cavendum homi-
 cidium, interim animum habet, & optat occide-
 re hominem inimicum suum, & fortuito casu per
 errorem hominem occidit, culpa venialiter tan-
 tum externa injusta est, at interna mortalis. Item
 reponis venenum in loco non periculoso admo-
 dum, nec supra venialem culpam, interim habes
 animum, ut illuc accedens fortè Petrus inimicus
 tuus, eò sumptò pereat: actio externa rursus ad
 summum venialiter est mala, at culpa interna mor-
 talis. Item modicam pecuniam furaris à sene a-
 varissimo, furto externo non nisi veniali, sed cum
 mortali intentione interna, ut is ex mœrore amissæ
 pecuniæ coniciatur. Similiter, alapam levis de-
 decoris impingis adolescenti generoso, eo tamen
 animo, ut iste dedecoris impatiens moriatur.

Quæstio nunc est, an ita explodens, venenum
 reponens, furans, elapam impingens, culpa ex-
 terna venialiter tantum malâ, sed cum interna mor-
 tali voluntate nocendi graviter proximo, ita pec-
 cet contra iustitiam, ut secuto effectu, morte scili-
 cet alterius, teneatur ad restitutionem, ac etiam ir-
 regularitatem incurrat?

Affirmativam cum aliis citt. tenet. *Lugo to. 1. 54*
de just. disp. 8. S. 6. a. n. 74. eò, quòd actio il-
 la externa, etsi secundum se venialis, & leviter in-
 fluens in damnum proximi, tamen hîc & nunc ab
 intentione interna mortali, reverà mortalis sit, &
 verà

vera causa illius damni : & consequenter obligationem restitutionis, & irregularitatem indu-

§ 55 Negant autem tunc induci obligationem restitutionis, cum aliis Lessius *lib. 2. c. 9. dup. § 13.* Sanch. *l. 1. consil. c. 4. dub. §. n. 9.* Tamb. *c. 2. §. 5. n. 11.* Ratio est: Quia jure naturali inducitur obligatio restitutionis, nisi quando per suam actionem externam physicè, vel moraliter est efficax, & sufficiens causa damni illati, mortis, incendii &c. atqui in casibus propositis actiones externæ ex se sunt omninò leves, ac riter tantum, raroque influentes in talem effectum simpliciter enim non sunt causa efficax absoluta & sufficiens talis effectus, v. g. mortis: & licet sit animus internus mortaliter malus, ille tantum animus internus nihil omninò adjuvat, vel augmet lam actionem externam. Unde quamvis illa actionem externam verè reddat mortalem quoad effectum, non potest tamen illam reddere mortaliter malam, & injustam quoad effectum, cum se sit insufficiens ad causandum talem effectum. Obligatio autem restitutionis non sequitur ad meritam actionis internæ tantum, sed ad ejus efficaciam, & injustitiam externam (quo patet respectu ad fundamentum oppositæ Sententiæ) ergo si causa non inducitur obligatio restitutionis. adhuc incurratur irregularitas: hæc enim per *§ 57. L. § 58. L. § 59. N. § 61. P.* Canones inducta est contra homicidium voluntarium quovis modo causatum, vel occasionatum, si non omninò efficaciter absolute: certè accu- *§ 62. A. § 64. A.* criminaliter, secuta morte, vel mutilatione irre-

laris fit, sine dubio tamen non est causa efficax absoluta: de quo suo loco in quinto præcepto. Hæc sententia negativa videtur mihi probabilior: sed prior affirmativa tutior, in confessionali suadenda, vel urgenda.

Sermo hæctenus fuit de obligatione restituendi ex delicto formali injustæ acceptionis, vel damnificationis: nam de restitutione ex contractu seorsim dicitur *infra* sect. 6. His præmissis de natura, & obligatione restitutionis, nunc explicandæ sunt ejus circumstantiæ supra initio capitis indicatæ. Omnium latissimè patens est circumstantia *quid & quantum*: ubi necessario explicandæ sunt omnes quatuor radices supra §. 1. indicatæ. Sed ut omnibus communia prius explicemus clarioris doctrinæ gratiâ, ne eadem sæpius repetere cogamur, sit

SECTIO. II.

Quid & quantum restituendum.

SUMMARIUM.

- 57. Ex justitia commutativa id, & tantum restituendum est, quod & quantum ablatum, vel damnificatum est.
- 58. Loquendo autem de restitutione latè sumpta pro satisfactione, aliquando plus restituendum est, quam acceptum sit; sed
- 59. Non nisi post sententiam Judicis.
- 60. Per se loquendo res ablata adhuc existens, eadem numero restituenda est, nisi Dominus sit, aut rationabiliter presumatur, aut debeat esse contentus restitutione alterius rei æquivalentis. Unde
- 62. Resolvuntur casus varii. Et
- 64. Audiendus non est Nabarrus universaliter volens eum, qui